

irattár Fraknói V. levele Grisza Á.-hoz, 1877. III. 3. — (17) Grisza Kálmán ügyvéd felszólítja az akadémia igazg. választmányát 1877. márc. 27. (Grisza Ágost unokaöccse volt.) — (18) MTA Igazg. tanács 29/1877. sz. rendelkezése. — (19) Grisza Á. példánya a család tulajdonában. — (20) MTA Kézirattár MS 5342/1—87; II. Rákóczi Ferenc Confessio Peccatoris c. művének új szövegkiadásával kapcsolatos levelezés 1953—1964. Révész Imre iratgyűjteménye. Ebben található a fenti és alábbiakban felsorolt MTA Kézirattár jkv-1 kivonatok és levelek másolatai. — (21) L. Révész id. gyűjtemény 27. levelét. — (22) Uo. — (23) Uo. 1960. okt. 10—25. — (24) Uo. 1961. nov. 11.

DOKUMENTUM

A II. RÁKÓCZI FERENC TISZTELETÉRE EMELT KOLOZSVÁRI DIADALKAPURÓL

XVIII. századi irodalmunk számos fehér foltjának egyikét alkotja Gyalogi János (1686—1761) személye, munkássága. Írói, költői működésével elmélyülten ez ideig senki sem foglalkozott. Első életrajzát és műveinek jegyzékét a kolozsvári gimnázium évkönyvében olvashatjuk még 1858-ból.(1) A dolgozat névtelen szerzője egy ma lappangó kéziratosa műve(2) alapján vázolja fel életpályáját, említi 22 nyomtatásban megjelent munkáját, alkalmi költeményeinek több természet, kéziratát, többek között 23 kötetet kitevő prédikációit. Ehhez hasonló műfajú és terjedelmű Némethy Lajos róla írt dolgozata 1879-ből.(3) Helyesbíti halálának évét, számba veszi műveit. Az utóbbiak közt mindössze öt szerepel a fentebb említett cikkben, ahol viszont nem olvashatunk a Némethytől felsorolt, Gyaloginak tulajdonított tíz más munkáról. Néhány évvel ezelőtt Gyalogi nyomtatásban is megjelent költeményeinek kéziratosa másolata került elő.(4) Modern kiadásban azonban mindössze egy magyar verse jelent meg, egy 1755 táján keletkezett kéziratosa gyűjteményből.(5)

A magát *concionator*nak (prédikátornak) és poétának nevező, tömértelen egyházi beszédet és számos latin meg magyar versezetet író Gyalogiról itt mégsem mint költőről, íróról vagy sajtó alá rendezőről és fordítóról (6) szólnak. II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára emlékezve az elveszett *Silva*éből közlünk egy olyan fejezetet, mely tárgyánál fogva már régen felkeltette az érdeklődést, melyre több ízben hivatkoztak, de nyomtatásban mindeddig nem látott napvilágot. A kézirat 347—359. lapjain olvasható *De rebus memorabilis Transsylvaniae anni 1705.* fejezetről van szó, melyet Kemény József gyűjteménye őrzött meg.(7) II. Rákóczi Ferenc 1705 őszére tervezett erdélyi fejedelmi beiktatásának, kolozsvári fogadtatásának előkészületeiről, a tiszteletére ott felállított diadalkapuról, a zsigóci csatavesztés következtében beállott változásokról, a magyarországi és erdélyi jezsuiták helyzetéről beszél itt Gyalogi részben személyes tapasztalatok, részben rendi feljegyzések alapján.

A Rákóczi tiszteletére emelt *porta triumphalis*ról, a kolozsvári jezsuitákról, házfőnökökről: Kapi Györgyről említést tesznek az egykorú történetírók is.(8) Magáról a diadalkapuról is szól Jakab Elek a Kolozsvár történetéről szóló könyvében.(9) Eleget téve az ismételt elhangzott kívánságnak,(10) közöljük Gyaloginak magyar nyelvű feljegyzését az ügyről, valamint a diadalkapu (latin nyelvű) leírását magyar fordításban. Az érintett történeti mozzanatokra nem térünk ki

Gyalogi János a *Silva*et 1750—53-ban írta össze. Kemény Józsefnek 1839. december 14-én kelt tudósítása szerint, a kézirat a birtokában volt: „Ezen igenis nevezetes egykoru kéz-iratot a' nálam meg levő eredeti munkáiból Gyalogi Jánosnak, — nyomtatás alá irattam vala le, még 1832-ben, de mind e' máj napig még sajtó alá nem bocsátottam.” Kemény József adta a fejezetnek a magyar címet, mely a másolat első lapján így fest:

ERDÉLYNEK 1705-BELI NEVEZETESEBB TÖRTÉNETEI

Irta Gyalogi János. Jesuita.

Ha már e' tsekély munkámat Erdeő neve alatt botsátom-ki, tsuda nem lészen talán, ha Erdélyben történt emlékezetes dologrol valami keveset szölok itten, mert látom az idők változását; és valamint a' hab a' habot elébb taszíttya, nem különben e' mostanyi születésből fel-serdült Iffiuság, a' régi tudos embereket koporsóba teszi apránként; az Országban viselt dolgokat magok nem tudgyák, a' kiktől meg-tudakozhatnák, azok el-költöztenek; és minthogy különböző nemzetekkel rakva az Ország szegről-végről, találtatnak a' kik tudni-is nem igen akarják; vannak, a' kik felejdékenységre takarni, el-is temetni kívánnák (a' kikre rostán kell néznünk) azok miatt nyomtatásban, és kronikában ki botsátani sok érdemes dolgokat nem képes ma, mert ugy kéne írni, a' mint a' dolog magában vagon tisztán, és ha szemre-főrevaló tekintetből tsonkán adgyuk elő, az igazságnak élit ki-vesszük, a' Hazának ártunk, a' tudományt nem segétyük hanem vesztegettyük; türhető volna hízelkedésből az igazságot el-mellőzni, de hogy másoknál kedvet talállyanak, a' Krónikában hazugságokat egyenlitenek, és igaz pénzen hamisságot vásárolnunk kár az, szégyen és bötstelen dolog; mert valamint a' Karynthiai Rézbe sok egyéb értzeket belé egyelitenek: úgy ma kevés Kronikát találni, a' ki hazugságokkal egyeles ne lenne, a' Poéta-ként:

Haec fuit Historiae quondam lex: dicere falsum
Ne velit, et verum dicere ne metuat;
Sed nunc Historiae nova lex est: dicere verum
Ne velit, et falsum dicere ne pudeat.

Ha már ilyen kényes világra szorúltunk, tanátsosban tselekeszi látom, a' ki (míg az Isten a' Világot másképpen rendeli) ládában tartya a' Kronikát írva mint drága örökséget, szemével tapasztalt, vagy hiteles emberektől vött meg-másolhatatlan igazsággal. Reménlem, hogy óságbán, a' melly újságot ide akarok írni, és emlékezetre fel-jedczeni, ide hátrább kelete lészen: a' kiből nékem más hasznom nem lészen, hanem — ha szolgálhatok a' Hazában nevelkedő Iffiuságnak cilyan újsággal, mellyet én a' mint nagy rejtekből vettem — ki, ugy ennek az én Erdőmnek árnyékában hadd nyugodgyon, és hadd ülljön itt, a' míg valaki Kronikába bé-nem-avattya valaha böldogabb időben.

A Zibói Hartz után 1705-dikben, a' nagy-Szamos vize mellett, a' hol a' sántzok ma-is fenn-állanak, a' hol a' Német Hadnak Herbevil Generállal kellett Erdélybe utat nyitni, akarván az új Fejedelem választását, es bé-menetelét el-oszlatni: a' mánt-hogy Rákóczi bé-menetelét el-is oszlatták akkor, a' sántzokat az ágyúkkal együtt el-nyervén a' Német, kiből egynehány százan a' Ráczokkal együtt, ismételten utakon egy Oláh Kalauz után a' sántzon innét-hátul kerülvén, a' honnét félni sem lehetett, hirtelen rémülés esvén, Forgáts Simon Generált elöl, 's hátul jövő ellenség meg-szalasztá, a' midőn már Kolosvár piartzán fenn-áll-va a' dütsösség es Triumphalis ékes bötozatok az utzak hoszán: mellyek közel-sem ilyen Vendéget vártak a' ki-bé-jött; noha nem láthatták szymeikkel se a' várt, se a' váratlan Vendégek azt a' készületet: a' kit a' mint nagy költséggel fel-emelték, meg olly gyorsasággal le-rontották és el-sikkasztották, ugy hogy a' darab-jába se maradna hogy a' Német ne lássa.

De azt nem lehetett úgy el-dugni, hogy a' hire ki ne menne Tiszán, Dunán és azon-is túl a' tengerig, és a' Hir olyan, hogy minél tovább-tovább-méggyen, mindenkor szaporodik; a' hire a' volt, hogy a' Császárra bötstelen írásokkal, és jegyekkel lött-volna rakva az a' készület, ugy hogy a' Tzímeres-Sas, a' Rákóczi lova lábai alatt írva lött volna; egyfejű Sas ugyan a' Rákóczi tzímeriben volt mellette írva, és az irigyek az egy-fejű Nemzetséges Sasból, két-fejűt tsináltak, hogy a' világ előtt gyűlöltessék olyan dologból, a' miből ott semmi sem volt, se ellenséges találmányok, se írások, és Jegyek valakinek motskára, a' mint ahoz a' munkához senkinek hírében nevében kissebbitése-nem-is férhetett, a' mint ide alább majd meg-láttjuk mitsoda czéllua, 's mitsoda féllýül valo írásai voltanak.

Innét esett a' Jesuitáknak — is gyűlöltéses emlékezetete és neve ide-ki, és mindenütt a' Sógorok előtt, ugy-hogy a' Maros mellett a' Német General Auditor, Pater Körmendi Imrétől tudakozván, ha Jesuita Rendből volna-e? Abbol vagyok, felele, az Úrnak kissebb szolgálja. Szép Szolgák vattok, és szép Jesuiták, ugy-mond,

ti, kik a' Kolosvári piartzon Arcus Triumphalist állítottatok fel a' Felsőleges Urak ellen fegyvert fogó pártos Ellenségnek. P. Kőrömdi régi lelki Tanító, kinek nem volt meg-kötve a' nyelve kereke: a' Hatalmasnak, ugymond, elejit köll vála venni, hogy az Országra bé-ne üssön, miért akkor eleibe nem állottatok? azt vártatok-é, hogy mi Papok, Szerzetesek, keresztel, olvasokkal, szentelt-vizzel mennyünk elejebbe? Ha pedig vagy elejebbe senki nem állott, vagy a' kit elő-találtak fegyverbe, azt meg-szalasztották, és azok hátán bé-jöttek, várakat foglalták, és mint Hatalmasok a' mit akartak parantsoltak, rendeltek; egy Generál Auditor meg gondolhattya, ha maga itt-benn Jesuita lött-volna, mitévő lött-volna, ha innét az árviz, amonnet a' tűz ostromlaná? mert az Arcus Triumphalist sem parantsolhatták Ökörnek, hanem embereknek a' kik ahoz tudtak, és hogy akarják-is, mint Hatalmasok parantsolták.

De az ilyennek egy-két pohár borral könnyebb-volt a' száját bé-dugni: ellenünk, valamerre fordultunk, mentünk, tértünk, két féle-rend ember szeme nézett akkor ott-benn, 's ide ki; a' külső nemzet elméjéből ki-nem esett a' Kolosvári piartz, és majd nem könnyebb volt a' napot úttában meg-állítani, mint arról a' beszédet Bétsig, 's azon túl; az Ország is a' mint egyéb Papi Rendektől, ugy tölünk-is a' Confoederatiot meg-kévánván, arra nagyon vigyáz-va, hogy az Austriaikkal se levél se szó-beli barátkozásba ne egyeledgyünk. Embernek két deszka közé maga útját tenni nehéz volt, el-venni lehetetlen volt; mert ha a' Törvényünk tzeránján túl nem lépünk-is, minden nemzetnek lelki hasznát keresvén és üzvé; nem hitték hogy igaz szivel lennénk vagy egyik, vagy másik felekezethez.

Elég nagy háború fordult-meg B[oldog] E[mlékezetű] Pater Kapi Gábor, akkori Kolosvári Superior fején, kit azon őszszel Erdélyből Tiszán, Dunán, Dráván túl menni parantsolták Horváth-Várasdra lakni. Valamint a' tűz az aranyon, ugy ez a' Számkivetés és háború P. Kapi Gáboron semmi kárt nem tött, tött pediglen nagy hasznat, és meg-mutatta nem tsak Uri Familiáját a' kiből született vála, hanem tulajdon nagy szentségét, és böltseségét, böldog, 's böldogtalan időben fenn-álló bátorságát még az úttában-is mingyárt meg-ismérték: mert a' Dráva mellett Eszekre jutván, az oda-vało Commendans Genlerális] ebédre hivatá mint most érkezett vendéget nem tudván kitsoda? És hogy ebéd-közbe Erdélyről esék emlékezet, azonnal az a' hangos Porta Triumphalis, és annak találója 's munkája Kapi Gábor Jesuita nevezet-szerint beszédbe-jő: Vas volt, mond a' Generalis, annak az embernek a' feje, a' ki egy Romai Császár ellen támadott ellenségnek, mint Victornak, győzedelem jeleit fel-állítani, 's mint Uj fejedelmet üdvözleni merészlette nap-fényen, mikor még az Istennél volt a' Victoria a' kinek adandgya azt, és azzal az Országot, a' kiért még sok homlok-törések esendők-vaának. Én, ugymond, a' Jesuitai Rendeket szánom, és mit jövendölhetünk ebből, nem tudom: de én elégséges satisfactionnak lenni nem gondolom, ha hallom Pater Kapi lábán a' vasat a' Bétsi fogságban. Ez ilyenekre, mintha nem-is eő rajta esnének, P. Kapi, a' mint nagy Theologus volt, és sok dolgokon fordult szent ember; felelni kezdvén: En Kegyelmes Uram, ugy mond, mivel-hogy Erdélyből jövök, és a' dolgokat ott közelebből ismérhettem; Excell[enci]ádnak jo lelki-ismerettel bizonyoságot tehetek arról, hogy az mi oda-bé esett, nem a' Jesuiták akarattyával ment-végbe, hanem azokéből, a' kik parantsolták mint hatalmasok; jobb is volt talán reánk azt bizni mint-sem másokra és Eretnekekre a' kik motsokhoz szoktanak; magának a' Felsőleges Háznak nagyobb kissebbségével félső volt, ne-hogy nap-fényre ki-tételeve lennének bosszu versek, képezetek, oszlopokon irások fűgve. Tisztes munkához eök nem tanultanak: ellenben a' Múnka a' ki fenn-állott, olyan, kit az egész Europa meg-olvasván ott nem talál semmi vagy Istent,* vagy Császárt meg-sértő szót, irást képet; mert Istennek rendeléséből esett, mind a' kéz a' ki fundálta, és a' mi nagyobb, abban a' háboruban oda-be a' Catholica Anyasz[ent]jegyháznak, Iskoláknak, Jesuitáknak meg-maradása, és hogy a' M[agyar] Országí háború példájára fel-ne fordulnának mindenek, és sok veritékiek egy órában oda ne-lennének, ha látnák hogy vállainkat ki-vonnyuk a' szolgálattól; mellyről lehet-vała talán mondani a' mit Adam esetiről hallunk: O felix culpa! és szerencsétetni P. Kapi vétke, a' kihez kötve-volt Istennek tanátsa, és nagy irtalmassága, hogy most, és ide-hátrább-is e' tündér háboruban a' Kristus Já-szolya fenn-maradgyon. A' Generális asztaltól fel-kelvén, az ablakhoz szöllíttya az Eszéki Superior, és kérdi: ki vólna ez a' Jesuita velle? a' Superior el-mosolyodván, Kegyelmes Uram, ugymond, ez személyében Pater Kapi. Minden maga-

viseléséből, bölts beszédiből az asztal fölött a' mennyi kedvességet vött-va a' Német Úr, meg annyi ortza-pirulással szemet el-takarta bánván a' miket mondott; és hozzája menvén meg-ölelé, és meg követé. Ihol vagyok, monda a' Pater, most megyek, Eö Felsége itelele eleibe. A' General meg-tsokolván mondá: En pedig magam Eö Felsége előtt Szó-shólló lézsek. Nagy különbözés a' hirnek mingyárt hinni, és a' dolognak valóságát eleven és tulajdon forrásból hallani: a' mint maga Josef Császár ki-tanulta az-után az egész Erdélyi állapotot P. Kapi szovaiból olly hitelesen, hogy nem tsak helyén hagyná a' mit kéntelenül tselekedett, hanem meg-is ditsirné az Anyasz[ent]egyház meg-maradására néző bölts és Istenes gond-viselését: mellyet a' mint, mig ott-benn-vólt, a' háborúban kézzel, lábbal szivesen kereste, meg olly engedelmesen az Elöl-jároknak egy szavára ki-jött: melly egyik nagy jele, és nyilván-valo bizonyosága vólt az Isteni szeretetnek, és a' Szentek okosságának, melly valaméhez fogott, ötet igazgatta minden dolgaiban: hogy a' hol más a' hirtelen történetekben mint valami habokban tétovázna, eö, a' kinek szokása vólt az Istennel közleni tanátsát az imádság által, annak világánál a' dolgoknak elejit, végit által-látná. És ugyan-is nagy Isteni tsudának lehet tartani, ha ki meg-gondollya, hogy a' Tiz esztendeig tartó háboru alkalmatosságával a' melly romlások és károk ide-ki a' Jesuita Rendet minden-felől érik-va, azok az Erdélyieket nem illették; és a' hol Magyar Országatt támaszkodhattunk mint Ország tagjai a' Törvényhez és közönséges igazsághoz, oda-bé pediglen a' Törvény nekünk nem szolgált, hanem ellenkezett, és az Eretnekségek közepett úgy vóltunk, mint a' madár az ágon, minden órára és szél-támadásra meg-maradásunkról bátortalanak lévén: ott, mondám, a' hol más segedelem nem vólt hanem az Isten, a' ki ótalom és erő; annak szárnyai alatt békével meg maradtunk minden helyen, hajunk szálában kár nem esett: a' midőn ide-ki a' tőlünk-vaó nagy idegenség, és Eretnekség ár-vizinek eleit nem vehetvén senki, az Ónadi Decretum után, szabadságtól, jószágtól, Országtól meg-fosztatván, kellett idegen nemzeteknél fejünknek meg-maradást keresnünk. Annál-is nagyobb tsuda lehet Erdélyben két esztendővel az-után: mikor Maros-Vásárhelyre Gyűlést hirdetvén, ott a' mezőben a' 4dik hídnál, szokott rend-tartással fejedelmi készüllettel Rákoczi Ferencz installáltak. A[anno] 1707, a' midőn az útzákat veres posztóval ki-rakván a' Várbeli Templomig, paripán jött-bé, de nem a' Várba ment, hanem az hídlásból ki-térvén, a' piartz-szeren lévő Jesuitáknak még-akkor alacsony rendű templomába jött Te Deum laudamusra: a' hol Groff Kéri Conventualis Barát Isteni szolgálatot tőn fejedelmi musikával, és örömmel; akkor tudta-meg a' nép hogy a' Fejedelem Pápista. Onnét a' Vár alatt a' szegelet felházba szállott, a' hol most a' Superior lakik. Más napra a' várbeli Calvinista Templomban Gyűlést tartván a' Státusok, ki-vévén azokat, a' kiket Rabutin Szebenbe tart-va az Urak közül: a' várba egyik napon, hát ihon Groff Pekri Lőrintz, az Ország Generálisa, a' Státusokat szállítani kezdi a' Jesuitákról végeznének, tudván oda-ki Magyar Ország mitsoda végezést tött-vólna felöllök. Ezt a' szót Groff Mikes Mihály, Rákóczi Udvari Kapitány mingyárt bé-vitte a' Fejedelem fülibe, ki azt felelte: Groff Uram, oda-ki a' Magyarok példáját ide alkalmaztatni nem lehet: mert mi a' Magyaroknak Ura nem vagyunk, hanem Elöljárójok, itt-benn parantsolunk mint Urak; és nem-hogy meg-engednénk azoknak bántására végezzenek Erdélyben, sött, ha Isten továbbra boldogíttya igaz ügyünket, oda-ki azokat-is a' kik ki-mentenek, és ha Indiáig bujdosnak-is, visza-hozzuk őket. Ezeket én jó lelki-ismérettel a' mint irásba jegyzem most, ugy vettem az ott valo Missiónak (a' hol nyóltz esztendőt töltöttem apostoli munkában) titkos irásaiból; álmélkodván mais az Ur Istennek dolgain, a' kinek kezében van a' Király szive, és a' ki híja azokat a' mik nintsenek más-felől más-felől a' kik láttzanak állani, pokolig le-viszi, és vissza hozza, mikor meg-gondolom hogy Nagyszombatban azon följebb nevezett 1707dikben, 10 Maji, mikor harmintz-négven egy nap indulnának ki Morva-vize felé a'hol az Ország határa: az nap mondám örömkbe a' Luteranusok a' harangokat mentünkbe meg-vonatván Te Deum laudamust tartottak Sz[ent] Jakab Útzájában: holott Erdélyben a' háború alatt, ha ki tartott haragot, de harangot nem vont reánk senki e' máj napiglan; P. Kapi Gábor pediglen, ki az egész Jesuita Rendet igazgatni érdemes lött vólna, és nálunk az-utánn is feő Tisztségeket viselt, holtig le-nem-dörgölheti-va magáról a' nyelvek szollását, és a' Portát. A' ki látni akarja, ez az, szórúl szóra.

Descriptio Portae Triumphalis Principis F[rancisci] R[ákóczi] D[ucis] F[oederatorum] V[ngarorum] Erectae Claudiopoli 1705.

Azaz magyarul:

Az 1705-ben Kolozsvárott Rákóczi Ferenc fejedelemnek a szövetségelt magyarok vezérének emelt diadalkapu leírása.

A hatalmas tér közepét elfoglaló állványon Erdély kilenc fejedelme ebben a rendben és ezzel a felírással volt elhelyezve címereikkel együtt:

I. Báthori István, Lengyelország királya, Erdély fejedelme. Odairva ez a jambus: *Fejedelem, majd király, mindkettőként a legnagyobb.* II. Báthori Kristóf, Erdély fejedelme. III. Báthori Zsigmond, Erdély fejedelme. IV. Báthori András, biboros, Erdély fejedelme. V. Báthori Gábor, Erdély fejedelme. VI. Rákóczi Zsigmond, Erdély fejedelme. VII. id. Rákóczi György, Erdély fejedelme. VIII. Ifj. Rákóczi György, Erdély fejedelme. IX. Id. Rákóczi Ferenc, Erdély fejedelme.

Alattuk semmi más felírás nem volt.(11)

Ezek alatt a fejedelmek alatt az állvány alsó részén volt a mostani fejedelem, lovon ülve;(12) alatta titulusa: Rákóczi Ferenc Isten kegyelméből D. F. V. *(azaz az szövetségelt magyarok fővezére, ugyanis ezzel a címmel tisztelték őt meg a szécsényi gyűlés után),*(13) Erdély fejedelme; e néven az ötödik, vér szerint a tizedik; Munkács, Makovica hercege. *Ezt a címet adta magának a kancellária nyomán.* Jobbja felől a lovon ülő Forgách Simont ábrázolták (akkor ugyanis az új fejedelem alatt Erdély vezérlova tábornoka volt), amint ezt a disztichont mondja: *Vedd Erdély jogarát, mely téged illet, téged, oly nagy fejedelemősök vérből származó legnagyobb férfi.* Forgáchnál még ez a felirat is oda volt téve: *A rend a dolgok veleje, Forgách mindent megerősít a rend életerejével, ezt tanuljátok hát meg, a dolgok velejét.* Bal oldalán (ti. a fejedelmén) a hét halmú Erdélyt ábrázolták ilyen felírással: *Bár a föld álva mindenféle jóval, úgy hiszem, ennél a fejedelemlél nagyobb valamid nincs.*(14)

A kapunyílásban, az elülső oldalon a következő chronostichon volt olvasható: Porta patet. Posita a DaCIs tIBI Magne Rákóczi (= nyitva áll a kapu. Ó nagy Rákóczi, az erdélyiek neked állították). Az ellenkező hátsó oldalon egy szöveg körül Erdély címere ezzel a két chronostichonnal: 1. *Dono prinCipi CharIssIMo* 2. *Cor hoC DamVs* (= a legkedvesebb fejedelemnek adjuk ajándékkul ezt a szívet).

Az alacsonyabb kapu jobboldali részén látszott a magasban fent elhelyezve Pietas szobra. Ennek első szimbóluma az imádkozó és diadalmaskodó Mózes. A hegy lábánál Izrael és Amalek harca volt megfestve.(15) Felirata: *Mikor Mózes kezét felemelte, győzött Izrael.* A második szimbólum. Meredek hegy, a tetején aranygyűrű ezzel az írással: *Arany szabadság.* Sokan, kik megkísérelték, hogy felkapaszkodjanak, letaszítottak onnét, egyedül a Pietas génuszára, mint kísérő társra támaszkodó fejedelem génuszát ábrázolták, hogy feljutott. Ezeket a verseket olvashatták: *Tudni kívánod, hogy annyi sok próbálkozó közül mért csak ezé az egyé a hegy gerince? Őt erre az útra az őstől származó kegyesség indította el, az vezette. Az elébe tett sziklákat ő kegyességével győzi le.* A harmadik szimbólum. A Pietas génuszát mutatja, amint a fejedelmet meredek és iszonyatos helyekből, mint a börtön, számkivetés stb. — a tisztesség és dicsőség trónjához vezet, mellette a bölcs mondás: *A kegyesség mindennek javára van, övé a jelen és a jövő életnek az ígérete.*

A baloldali alsó részen volt a Prudentia (Bölcsesség) szobra, ellátva a következő szimbólumokkal és felírásokkal. Első szimbólum. A rézpénznek a háború szükségletére szolgáló elterjesztése ezzel az epigrammával: *Ércce változtatja a vasat a magyar forrás gazdag ereje, de az ércet arannyá változtatja az okosság.*(17) Éppen akkor Érsekújvár bástyáján is látható volt egy nemrég rézből öntött fal-törő ágyú ezzel a felírással: *Pénn voltam egykor, a háború és a haza pénze, most a szabadság törvényeiért állok ugatva bosszút.* Második szimbólum. A hadi mesterség és a tudomány. A hadi és a művészeti eszközök közt bemutatott Pallas, a fegyverek és a tudományok istennője, mellette kovácsműhely, melyben töröket, kardéleket élesítettek. Itt ez a vers állt: *A tudományoknak, háborúknak a Jupiteritől származó Minerva a feje, most csak egy igazi Minerva van, aki eszesen élesíti a kardot.* Harmadik szimbólum. A nagylelkűség és az okos irányítás. Előljárván az egység, roppant nagy szám ilyen módon ábrázolva számjegyekkel: 0000000000, ezeknek a verseknek kíséretében: *Hej, milyen nagy szám! Hogyhogy és mért ilyen tömérdek? Bevallom, bizony sok az egy, minthogy jól kapcsolódtak. Tanuljátok meg, milyen sokat tehet a rend, az egyetértés, ezreknek mennyi erőt adhat egy vezér.*

A kapu hátulsó részén, színesen megfestve különböző városok, várak, Rákóczi-őrségek, alattuk az alábbi rövid versekkel:

Erdélyben. I. A szélén Kolozsvár a következő felirással: *Nem aki ostromolta, hanem aki megvédte, az győzött meg sok falakat; mégis mihelyt ez elvesztette, az elnyerte. Az isteni gondviselés rejtélye ez.* II. Medgyes. *Mindent fáradtságos munkáért adnak az istenek.* III. Gyalu, a Kalota lábánál. *Ott vannak a szekerek, a katonaság, főként ennek a révén vagy a vár prefektusa, ne a képzelt ellenségre, a jószágra legyen gondod.* IV. Szamosújvár. *Éheztem és ennem nem adtatok.* V. Bethlen. *A hosszú ideig elzárt arany sokára ártalmára van az elzártnak: ki viszi el?* VI. Verestorony az Oltnál. *Vörös torony vagyok én, vérből születettnek együtt átállt Rákóczihoz. Példát adtam, hogy miként én, úgy cselekedjete.* IX. Huszt Máramarosban. *Aki a katonákat rosszul fizeti, az ellenséget szaporítja.* X. Szatmár. *Eljönnek a napok, és követ kövön nem hagynak benned.* XI. Somlyó-Báthor. *Egykor Báthorinak, most ivadéknak tettem fogadást.* XII. Munkács. *Engemet az anya megvédelmezett, a fiú meghódított.* XIII. Kassa. *Minden kőfal hiábavaló az éhség ellen.* XIV. Eger ezzel a felirattal. *Falaim lilomokat termettek, milyen jelentős jel ez (a dolog a lehető legbiztosabb); Virágozzék Magyarország!* XV. Ó-Zólyom. *Az nem hozod magaddal, mit egyél, ide semmiképpen ne fuss!* XVI. Árva. *Az árvának támasza lesz te.* XVII. Ungvár. *Jöttetek, megláttatok, győztetek.* XVIII. Különböző várak: Bajmóc, Szomolány, Holics stb. *Engem uram arra, a haza erre ragad, elragad imez.* XIX. Egyéb kisebb városok: Modor, Bazin stb. *Elmúlnak a felhők, kisüt a Nap.* XX. Beszterce. *Kétszer ad, ki gyorsan ad.*

VARGA IMRE

Jegyzet: (1) Gyalogi János, magyar jezsuita emlékezete. A kolozsvári róm. kat. gimn. évkönyve 1857/58, 3–18. — Klny. is. (2) *Silvae opusculorum P. Joannis Gyalogi S. J. per Hungariam et Transsylvaniam Concionatoris Dominicalis annis tribus et triginta, quae pleraque oratione ligata conscripta, et partim typis editis, partim solitaria et ex annorum quasi incendiiis rapta, ne cum auctore interirent in unum volumen «Sylvae» sub nomine con-gessimus Anno 1750. 4° pp385.* (3) Némethy Lajos: A magyar egyházi írók csarnoka. Gyalogi János. ÚjMSton 1879. 102–112. (4) Ritter Márton: Gyalogi János ismeretlen latin versei az egri főegyházmegeyi könyvtárban. Vig 1965. 63–4. (5) Szádeczki: Miscellanea. S. a r. Varga Imre. 47–9. (6) Kiadta Gorgus Bálint epigrammáit (Opus epigrammaticum. Kolozsvár 1728.), Csete István prédikációit (Sacri Sermones I–II, Kolozsvár 1750–1751. — Panegyrici Sanctorum Regni Hungariae. Kassa 1754. (7) Coll. minor. tom. XXIII. Mikrofilmje a MTAK mikrofilmtárában. (8) Vizaknai Briccius György naplójában (Történeti Emlékek a magyar nép községi és magánéletéből. Kiad. Szilágyi Sándor és Szabó Károly. II. k. Pest, 1860. 99.) — Cserei Mihály Historiája (Újabb Nemzeti Könyvtár. Kiad. Kazinczy Gábor. Pest 1852. 351. 355.) (9) Jakab Elek: Kolozsvár története. Bp. 1838. III. 77–8. (10) Vö. az 1. sz. a'tti jegyzettel 18. l.: „Ezek igen is meg érdemlik, hogy valaha sajtó útján napvilágot lássanak”. Esze Tamás: Rákóczi »Responsio«-ja. In. Irodalom és Felvilágosodás. Bp. 1973. 79. (11) A lapszálon megjegyzésként: Ami okosan esett így. (12) D. F. V. = A Dux Foederatorum Vngarorum szavak kezdőbetűi. (13) Lapszéli jegyzetként: másként felsővadászi. (14) Lapszéli megjegyzés: Díszes volt minden adománnyal, de szerencsétlen, miként abban a korban a másik két fejedelem is. (15) Megjegyzés a lap alján: Innen van, hogy hadi zászlajára a frigiai dolognál keresztényibb módon a harag ezt írta: A fájdalom adja a fegyvert. Ezt a valahol zsákmányolt zászlót láttam Vöröskőn.